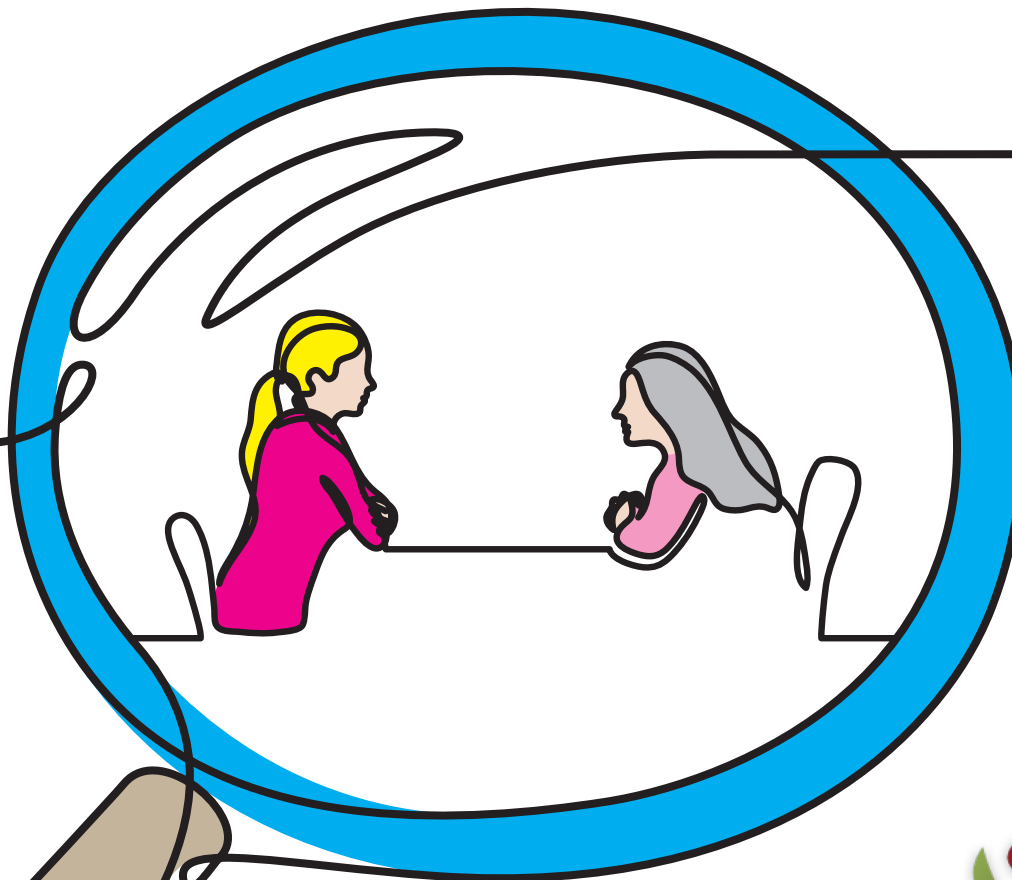

АНАЛИЗА ДЕБАТА - МЕЂУГЕНЕРАЦИЈСКИХ ДИЈАЛОГА
СА ПРОЈЕКТА

Оснаживање међугенерацисјских веза

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

Анализа дебата – међугенерацисјских дијалога са пројекта
„Оснаживање међугенерацисјских веза“
Закључци и препоруке

Издавач:

Центар за подршку и инклузију Хелп нет

За издавача:

Гордана Миловановић

Аутори:

Татјана Пријић и Владимир Јовановић

Припрема и дизајн корица:

Ивана Дакић

Београд, мај 2022. године

•
• **Visegrad Fund**
•

Пројекат је суфинансиран од стране влада Чешке,
Мађарске, Пољске и Словачке кроз Вишеград
грант Међународног Вишеград фонда.
Мисија фонда је унапређење идеја за одрживу
регионалну сарадњу у централној Европи

Sadržaj / Contents

1. УВОД	4
2. МЕЂУГЕНЕРАЦИЈСКА СОЛИДАРНОСТ И САРАДЊА	6
3. СПРОВЕДЕНЕ ДЕБАТЕ - МЕЂУГЕНЕРАЦИЈСКИ ДИЈАЛОЗИ	10
3.1. Дебата о вештачкој интелигенцији	13
3.2. Дебата о медијима и њиховом утицају на међугенерациску солидарност	16
3.3. Дебата о едукацији/Образовању	18
3.4. Дебата о запошљавању и радном ангажовању	21
ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ	25
ПРЕПОРУКЕ	27
1. INTRODUCTION	32
2. INTERGENERATIONAL SOLIDARITY AND COOPERATION	34
3. HELD DEBATES-INTERGENERATIONAL DIALOGUES	38
3.1. Debate on Artificial Intelligence	41
3.2. Debate on media and their impact on Intergenerational Solidarity	44
3.3. Debate on Education	46
3.4. Debate on Employment and working environment	49
CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS	53
Recommendations	55

1. Увод

Пројекат **Оснаживање међугенерациских веза**, који у партнерству спроводе Центар за подршку и инклузију Хелп Нет из Републике Србије, Европска групација за територијалну сарадњу ТРИТИА из Пољске, Центар за социјални рад Хорелица из Словачке и асоцијација ТРИАНОН из Чешке, подржан је од стране Међународног Вишеград фонда. Циљ пројекта је да допринесе партиципацији популације старијих и младих грађана у областима које их се тичу, да омогући међусобно приближавање генерација путем одржавања дијалога као важне методе у демократском друштву, као и да одржавањем перформанса као уметничке форме креативно доприноси повезивању генерација – кроз иновативну форму уметничке манифестације – перформанс.

Пројектни партнери су изабрани на основу претходне успешне сарадње између Хелп Нет-а и организација које су имале партнерску улогу у претходним пројектима, попут пројекта **Унапређење међугенерациског дијалога**, реализованог 2019. године са циљем подстицања међусобне сарадње, разумевања и суживота генерација.

Пројекат **Оснаживање међугенерациских веза** се реализује у периоду од 1. фебруара 2022. до 3. октобра 2022. године. Идеја пројекта је да се омогући да се глас младих и старијих чује, што ће послужити као основа за процес јавног заговарања ка доносиоцима одлука, са циљем реализације закључака које су различите генерације заједнички донеле на одговарајуће теме. Такође, овај пројекат креативно доприноси повезивању генерација – кроз иновативну форму уметничке манифестације – перформанс.

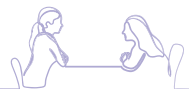
Пројектне активности које подразумевају спровођење дијалога (по четири дебате у четири различите земље) имају за циљ да се млади и старији више и боље повежу и то кроз неколико аспеката:

- демократски аспект, кроз партиципацију представника различитих генерација у дијалогу, што може имати утицаја на друштво у целини, кроз поштовање принципа „да нико не буде изостављен“ приликом процеса креирања јавних политика;
- емоционално – социјални аспект, кроз успостављање и развој односа између младих и старијих;
- когнитивни аспект, кроз унапређивање разумевања младих и старијих о ставовима различитих генерација, учење и усвајање форми комуницирања које им нису свакодневно блиске.

Дебате су одржане са циљем пружања доприноса партиципацији популације старијих и младих грађана у областима које их се тичу, али и приближавању генерација међусобно путем одржавања дијалога као важне методе у демократском друштву. Теме дебата су биле: 1) **Вештачка интелигенција**; 2) **Едукација/Образовање** 3) **Запошљавање и радно окружење** 4) **Медији и утицај медија на међугенерациску солидарност**.

На овим дијалозима се разговарало: Како се осећа и шта мисли која генерација, како променити овакву слику, које активности можемо покренути у својој заједници или на ширем нивоу, јер унапређење положаја свих генерација подразумева међугенерациски дијалог и размену знања, искустава, вештина и способности између млађих и старијих генерација, што се из искуства показало као продуктивно и добро.

Након сваке дебате одржане у Пољској, Словачкој, Чешкој и Србији креирани су закључци, који су послужили за израду ове компаративне анализе и сагледавање коначних свеобухватних закључака, што ће бити један од основних „алата“ за заговарање за унапређење јавних политика у области социјалне заштите и у области међугенерациске солидарности у земљама учесницама овог пројекта.

2.

Међугенерацкијска солидарност и сарадња

Последњих година дешавају се различите промене у савременом друштву - од демографских, климатских, преко економских, до дигиталне трансформације. Ове промене су присутне на глобалном, регионалном и националном нивоу и одражавају се на породице и појединце, али и захтевају да буду препознате кроз одговарајуће јавне политике и јачање међугенерацкијских веза. Када је реч о демографским променама, свет се суочава са демографским старењем, односно повећањем броја старијих грађана, уз константно смањење популације младих.

Процес старења становништва последица је све мањег удела младог становништва (0–14 година) у укупном становништву. Према подацима Уједињених нација, број особа старијих од 60 година је 2000. године премашио број деце узраста до 5 година, а процена је да ће 2050. године број старијих од 60 година премашити број деце до 15 година старости.

Притисак оваквих демографских трендова највише осликава коефицијент зависности старог становништва (број старих 65 и више година на 100 лица старости од 15 до 64 године). Према проценама у 2018. години, у Републици Србији коефицијент зависности старог становништва износи 30,8. У периоду 2002–2018. удео лица млађих од 15 година је смањен са 16,1% на 14,3%, док је истовремено удео старих (65 и више година) повећан са 16,6% на 20,2%. Овакви трендови утичу и на смањење учешћа становништва радног узраста (15–64) у укупној популацији, са 67,3% (2002) на 65,5% (2018). У истом временском интервалу, просечна старост становништва је порасла за три године, са 40,2 на 43,2

године. На повећање броја старих утиче и продужење очекиваног трајања живота, које за укупно становништво износи 3,3 године, од 72,3 године у 2002, до 75,6 година у 2018. години.¹

Процењен број становника у Републици Србији у 2020. години је 6.899.126, посматрано по полу 51,3% чине жене, а 48,7% мушкарци. Настављен је тренд депопулације, што значи да је и стопа раста становништва, у односу на претходну годину, негативна и износи 6,7‰.²

Из ових података недвосмислено следи да Србија, као и већина других европских земаља, спада у демографски старе земље. Старење је неминован процес који се рефлектује на све генерације, без обзира што се однос према старењу мења током година живота. Начин понашања према старијим грађанима и креирање одговарајућих могућности за задовољење свих њихових права у пуном обиму, омогућавају не само остваривање равноправности старијих суграђана, него свих генерација, имајући у виду процес старења.

Тема међугенерациске солидарности не помиње се довољно често у стручној и широј јавности. Ова тема је у фокусу, углавном, поводом пригодних датума, спорадично у контексту недовољно искоришћених могућности да будемо солидарни и инклузивни, а најчешће као проблем са конкретним примерима из свакодневице о међугенерациском непоштовању и неразумевању.

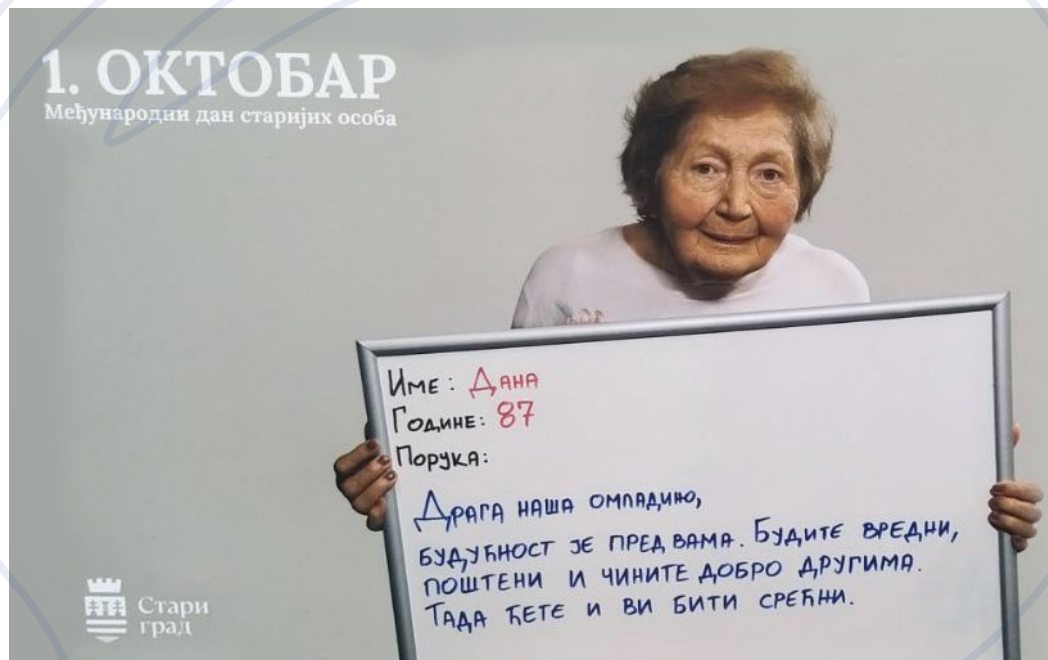
Када су у питању старији, најчешћи наратив у јавности се своди на статистичке податке, уз појединачне случајеве проблема најстаријих суграђана, попут сиромаштва, самоће, насиља и сл. И сами старији грађани неретко усвајају негативне ставове о себи, прихватају преовлађујуће друштвене норме и преузимају улогу неактивних, пасивних и зависних лица. Оваквим стереотипима доприноси и слика у медијима, приказујући често старије као болесне, зависне и „скупе“ за друштво. Ретки су случајеви у којима су старији приказани као активни, креативни, насмејани и независни.

Са друге стране, младима се замера да нису довољно одговорни, да предуго зависе од родитеља, да њихове вредности нису праве, да су пасивни у односу на друштвене догађаје, окренути интернету и виртуелној реалности..

¹ Извор База података РЗС, доступно на интернет адреси: <http://www.stat.gov.rs/oblasti/stanovnistvo/procene-stanovnistva/>

² Извор: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2019/pdf/G20191180.pdf>

Са изложбе поводом Међународног дана старијих особа, Београд, 2021.

А између њих је средња генерација, од које се очекује да решава све бриге и проблеме, зарађује, све разуме и прихвата са што мање приговора.

Управо ови и други проблеми, који погађају различите генерације, указују да је неопходно разумевање и међугенерацисјска сарадња, како би свима било боље, како би се међусобно разумели и тиме допринели напретку. Имамо ли шта да понудимо једни другима? Имајући у виду пре свега поменућу демографску слику, али и одрживост пензионог система и система здравствене и социјалне заштите, перспективе младих у будућности и њихов положај, различитост ставова и размишљања младих и старијих генерација, у друштву је потребно поставити питања која се

односе на: важност да се међугенерациски подржавамо и разумемо, зашто долази до међугенерациских неразумевања и сукоба, како се учи међусобно поштовање и уважавање и зашто је важно да се међусобно разумемо и подржавамо?

Један од начина за остваривање међугенерациске сарадње јесу кампање за сузбијање стереотипа и предрасуда о различитим генерацисама, способностима, потребама и правима свих генерациса, као и промоциса међугенерациске солидарности уз промоцису примера добре праксе и породичних вредности.

Солидарност међу генерацисама треба да буде кључна карактеристика социјалних, здравствених и економских политика (HelpAge International, 2014).

3.

Сprovedене дебате - међугенерацисјски дијалози

У оквиру пројекта **Оснаживање међугенерацисјских веза** пројектне активности су између осталог подразумевале и спровођење међугенерацисјског дијалога (по четири дебате у четири различите земље) са циљем да се млади и старији више повежу, да се пружи допринос партиципацији популације старијих и младих грађана у областима које их се тичу, али и да се различите генерације међусобно приближе путем дијалога као важне методе у демократском друштву.

Теме на међугенерацисјским дебатама су биле:

- 1) Вештачка интелигенција;**
- 2) Медији и утицај медија на међугенерацисјску солидарност;**
- 3) Едукација/Образовање;**
- 4) Запошљавање и радно окружење.**

На наведене теме су одржане међугенерацисјске дебате у свим земљама учесницама пројекта - Пољској, Чешкој, Србији и Словачкој. У свим дијалозима су учествовали представници млађих и старијих генерација, али и представници тзв. „средње“ генерације, активно су износили своје мишљење и учествовали у расправама које су биле веома живе и динамичне.

Основни циљ одржaniх дебата било је сагледање ставова различитих генерација на задате теме, поређење ставова различитих генерација, извођење заједничких закључака и давање препорука за унапређење политика у свакој од области.

У наставку је дат кратак преглед свих одржаних дебата по темама, истакнуто оно што је као заједнички став учесника било у свим земљама и, истовремено, оно што су основне разлике по земљама, док су на крају текста су дати закључци и препоруке за будуће деловање у смислу јавног заговарања политика које имају за циљ међугенерациску солидарност и сарадњу.

Фотографије са дебата одржаних у Србији

Фотографије са дебата одржаних у Чешкој

Фотографије са дебата одржаних у Словачкој

Фотографије са дебата одржаних у Пољској

3.1. ДЕБАТА О ВЕШТАЧКОЈ ИНТЕЛИГЕНЦИЈИ

Тема прве прве дебате у свим земљама била је вештачка интелигенција (ВИ), односно технологија која се и сама унапређује (selflearning), најбоље дочарано као синтагма: Што јој се више даје она више учи и самим тим у стању је да копира. Учесници и учеснице дебате су у свим земљама били веома заинтересовани и одмах показали велико интересовање за тему. Навођени су примери технологије виртуелне реалности (ВР) - људи у свету су сада дошли до закључка да изложеност виртуелној стварности има утицаја у реалној стварности, што може имати и позитивне и негативне ефекте.

Оно што је заједничко за све четири земље јесте да су учесници изразили бојазан око непредвидивости развијања вештачке интелигенције и непознанице у ком правцу ће нас она одвести, пошто смо већ сада сведоци неких негативних примера (нпр. дронави, беспилотне летелице итд.).

На самом почетку дебате у Србији истакнуто је и неколико занимљивости о ВИ и њеном брзом развоју. Тако је, још 1950. године направљен први рачунар, 80-их година рачунари су почели да решавају проблеме а 1997. године рачунар је први пут победио човека у шаху.

И млађи и старији учесници/це дебате сложили су се да су негативне стране вештачке интелигенције прилично доминане и истакли да, иако вештачка интелигенција може да учи шта да ради и има велике капацитете, она не може да научи/копира емоције, барем не још увек. Вештачка интелигенција функционише по принципу инпут/оутпут, она нема свест. Емоције су важан елемент живота сваког човека, ми не можемо без емоција, не осећамо се добро, без обзира о којој генерацији се ради. То је основна слабост ВИ и истовремена предност непосредног контакта између људи. Истицане су и предности ВИ која може да се искористи у циљу побољшања квалитета свакодневног живота људи.

На дебатама је истицано да се старији грађани ређе користе ИКТ уређајима, не познају их довољно и не верују им. Учесници су закључили да је пандемија Ковид-19 у извесној мери натерала старије особе да више користе модерне технологије, пре свега како би могли да комуницирају са својом породицом и пријатељима, што је свакако предност ВИ.

Са друге стране, наведен је пример младих данас, који много свог времена проводе на друштвеним мрежама и губе додир са емоцијама. Млади проводе више времена у онлине виртуелном свету него напољу, у реалности, са својим пријатељима. Са овом констатацијом су се сложили и сами млади, наводећи да се и они боље осећају када имају више непосредних контаката, пре свега са својим вршњацима, као и да превише времена проведеног у виртуелном свету може да доведе до анксиозности и депресије, па чак и болести зависности.

У Србији, Словачкој и Пољској истакнуте су исте позитвне стране АИ-вештачке интелигенције, а то је њена употреба у медицини кроз уређаје који прате здравствено старање, имају могућност да рано детектују тешке болести, прате рад срца итд.

У Словачкој је посебно истакнута будућа употреба робота у физиотерапији за бржу рехабилитацију, посебно код старијих пацијената.

Већина учесника на дебатама је нагласила да различите генерације спаја комуникација. Међугенерациска сарадња је веома важна, остварује повезаност између младих и старијих, старији се подмлађују док их млади уче о технологији, а млади са друге стране уче од старијих и развијају емпатију. У том смилу, закључено је да су сви ови аспекти важни и да пажњу треба посветити у два правца - како осавремењавању и употреби ВИ у свакодневном животу од стране свих генерација, користећи предности које нуди (пре свега у брзини, могућности комуникације, информисању и сл), тако и одржавању непосредних контаката, који не смеју бити занемарени.

У Србији је изведен је закључак да ће технологија додатно продубити већ постојеће неједнакости, сиромашни ће постати још сиромашнији, а богати ће постати још богатији, што је већ сада случај.

3.2. ДЕБАТА О МЕДИЈИМА И ЊИХОВОМ УТИЦАЈУ НА МЕЂУГЕНЕРАЦИЈСКУ СОЛИДАРНОСТ

Медији обликују нашу стварност и диктирају шта ће људи мислити и о чему ће причати.

У Србији и у Словачкој учесници/це су се сложили да медији имају велику моћ и да на негативан начин показују старију популацију, неретко и млађу, и самим тим продубљују ејџизам. (Ејџизам је врста дискриминације која се тиче предрасуда према људима заснованим на њиховом старосном добу. Слично расизму или сексизму, ејџизам опстаје између осталог јер постоје и негативни стереотипи о људима различите животне доби).

Посебни извештаји Повереника за заштиту равноправности

Старији се у медијима приказују као слаби, неко ко је терет друштва, док се млади приказују као неодговорни, лењи, нестални итд. И сами старији неретко усвајају негативне ставове о себи, прихватају преовлађујуће друштвене норме и преузимају улогу неактивних, пасивних и зависних лица. Оваквим стереотипима у великој мери доприноси медијска слика, где се старији често приказују као болесни, зависни и „скупи“ за друштво. Ретки су случајеви у којима су старији приказани као активни, креативни, насмејани и независни.

Учесници/це у свим земљама су се сложили да је веома тешко препознати шта су праве информације у мору лажних информација и нетачних вести - fake news.

У Чешкој, Словачкој и Србији учесници/це су дошли до истог закључка, а то је да наше васпитање и социјализација, поглед на живот и лична искуства играју битну улогу у начину на који посматрамо свет и људе око себе. Живимо у комерцијализованом и медијском друштву, у коме телевизијски програми, рекламе, филмови, серије, часописи, па чак и музика, утичу на начин на који посматрамо свет око нас, укључујући и наш поглед на старење.

Учесници су навели како медији ретко приказују примере добре праксе, као и да је акценат на популистичким и сензационалистичким насловима, који имају за циљ да привуку пажњу или обезбеде довољно учесника за конкретне рекламе, производе и сл. Медији, закључак је свих, продубљују већ постојеће стереотипе.

Млађи учесници све четири земље су у дискусији истакли да последњих година масовни медији имају веома негативан утицај на ставове друштва према старењу и старијим особама. У медијима већински се приказују и глорификују младе лепе жене и млади мушкарци са савршеним фигурама, док се старије особе веома често приказују у контексту који је негативан или који треба да изазове подсмех и/или сажаљење.

Један од начина за остваривање међугенерациске сарадње јесу кампање за сузбијање стереотипа и предрасуда о различитим генерацијама, способностима, потребама и правима свих генерација, као и промоција међугенерациске солидарности уз промоцију примера добре праксе и породичних вредности. Јавни медијски сервис и други медији требало би да посвете више пажње едукативним садржајима који се баве разградњом негативних друштвених ставова,

а међугенерациска солидарност би требала да се много више и чешће презентује у медијима, као и примери добре праксе, међусобно разумевање, толеранција, равноправност...

Посебну пажњу требало би посветити медијски одговорном извештавању, без дискриминације и контроли објављивања медијских садржаја који могу бити дискриминаторни, нарочито за старије.

3.3. ДЕБАТА О ЕДУКАЦИЈИ/ОБРАЗОВАЊУ

На дебатама је наведено да је образовање један од кључних система за цео живот, јер обезбеђује знања и капацитете за укључивање у све друштвене токове, усвајањем различитих садржаја у зависности од узраста и потреба појединца. образовање је процес у коме друштво преноси акумулирано знање, вештине и вредности с генерације на генерацију, значајно за све генерације, јер није могуће пратити развој друштва и у њему учествовати уколико се константно не образујемо.

Учесници из Србије и Пољске су истакли да су дошли до истог закључка - да их формално образовање, које добијају у школама, не спрема за изазове са којима се суочавају када крену да траже посао. Формално образовање је недовољно да буду конкурентни на тржишту рада. Учесници/це из обе земље су се сложили да је потребно променити системе формалног образовања из корена, а такође истаikli и значај неформалног образовања и преквалификација, које им могу помоћи да касније лакше дођу до посла.

На дебати у Србији су поменути и проблеми везани за доступност психолошке подршке младима и заштите њиховог менталног здравља, о чему се мало говори. Такође је наведено да се све активности ван редовних школских плаћају, што је родитељима готово недоступно, па су деца често ускраћена, посебно када је у питању спорт, као неопходан за правилно одрастање.

Учесници/це из Словачке и Чешке су се сложили да кроз међугенерациско учење, људи свих узраста могу да уче заједно и од сваког од њих може да се добије нека нова перспектива и другачији поглед. Међугенерациско учење доприноси социјализацији младих и фокусира се на односе који јачају поверење и стварају друштвену кохезију међу различитим генерацисама.

Мост разумевања – међугенерациска солидарност, Јулијана Ирић, 2017, Ужице³

Неки од закључака дебата су се односили на чињеницу да би неформалним образовањем, организованим ван оквира формалних образовних институција, које похађају особе различитог узраста, степена образовања и стеченог искуства, кроз различите обуке, едукације, радионице и сл. могло бити омогућено праћење савремених токова у различитим областима, посебно када су у питању старији грађани и то пре свега у вези са коришћењем савремених технологија. Истакнуто је да је образовање целоживотни процес и све више потребно са брзим развојем науке.

³ Повереник за заштиту равноправности редовно годишње од 2016. године организује наградни конкурс за најбољи литерарни, ликовни рад и фотографију Мост разумевања – међугенерациска солидарност, за ученике виших разреда основних школа из Републике Србије, који кроз одговарајући вид уметничког израза дају своје виђење међугенерациске солидарности. У овом записнику су коришћени радови са више конкурса

И млађи и старији учесници/це су се сложили да нам је пандемија Ковид-19 показала да су међугенерациски односи важнији више него икад.

Дигитална укљученост старијих грађана има велики потенцијал за трансгенерациско коришћење знања и искустава свих генерација и тиме утицај на развој економије. Често смо сведоци употребе старих заната приказаних и продаваних на различитим дигиталним платформама на веома креативан начин, што је велики потенцијал за развој привреде (пример је здрава храна, стари рецепти, стари занати, етно села у здравој животној средини и др).

Такође, пажња је посвећена информалном образовању, које је такође целоживотни процес, а подразумева све ставове, вештине, вредности и знање које стичемо свакодневним искуством и образовним утицајем околине, масовних медија, породичног и пословног окружења.

Centrum sociálnych služieb Horelica
Horelica 107, 022 01 Čadca
v zriaďovateľskej pôsobnosti Žilinského samosprávneho kraja

Vzdelávanie

• Visegrad Fund **Help net**
Centar za podršku i inkluziju

Закључци дискусије у свим земљама сугеришу да млади треба да науче на који начин да уче, како да уче и како да имају позитиван однос према образовању. Треба да желе да се образују, а не да од малих ногу стварају отпор због лошег образовања и да им то касније прави проблем у даљем образовању, а самим тим и код будућег запослења.

Током дебате у Србији учесници су дошли на идеју потенцијалних будућих активности од којих су неке:

- оснивање Међугенерациског савета, који би обухватао представнике свих генерација, на коме би се отварале овакве теме и дискутовало са становишта проблема појединаца, а доносили закључци који би подразумевали и искуство старијих;
- посете одређеним институцијама (нпр. за лечење болести зависности), како би у непосредном контакту млади видели последице неких ризичних понашања, јер о томе не добијају адекватне информације од родитеља, нити уче у школама.

3.4. ДЕБАТА О ЗАПОШЉАВАЊУ И РАДНОМ АНГАЖОВАЊУ

Област рада и запошљавања представља област друштвеног живота која је од кључног значаја како за лични развој и породицу тако и за напредак друштва у целини.

Учесници/це у Србији и Словачкој су истакли да се званична старосна граница за одлазак у пензију стално повећава, па је вероватно да запослени неће само морати да раде дуже, већ ће дуже бити изложени ризицима на послу, али ће се исто тако суочавати са светом рада који се убрзано мења.

У дискусији учесници/це из обе земље су истакли да, заправо, запослени од 46 до 64 године представљају не само велику вредност сваком потенцијалном послодавцу, већ имају могућност да обогате и избалансирају вештине својих млађих колега.

Учесници/це из Србије и Словачке су у дискусији истакли да је незапосленост младих друштвени проблем и да су дипломци у проблему и налазе се у незавидном положају када напуштају школу и желе да почну да раде, а масовно се сусрећу са проблемом незапослености. Већина послодаваца у Словачкој и Србији траже запослене који имају вишегодишње искуство, али то младе људе који су тек завршили студије ставља у веома тежак положај и зачарани круг, где не могу да добију посао јер немају искуство, а немају искуство јер не могу да нађу посао и нису претходно били радно ангажовани.

Млади су наводили како бирају школе које ће учити и тиме будућа занимања, истичући да се пре свега руководе афинитетима а мање размишљају о потребама тржиште рада, јер су те потребе у великој мери променљиве и у савременим условима је немогуће стећи знања и запослити се за дужи временски период. Као пример су наведена информатичка занимања, којих до пре 20-30 година није ни било, а њихов радни век треба да траје 40 година.

Дебате су се водиле и на тему да ли људи када оду у пензију треба аутоматски да престану са свим радним активностима? Како то утиче на човека, да ли се осећа тешко или мање вредно? Да ли наши старији раде?

Навођени су поједини примери, попут пројекта „Радионица невидљивих“ у Београду, који је био усмерен на активацију, психосоцијалну подршку, образовање и економско оснаживање старијих лица путем рада у продајно-радионичком простору и креирања ручно израђених декоративних и уметничких предмета. Простор је промовисан и постао је препознатљив као место за дружење старијих људи који су креативни, вешти и вољни да раде, а реализоване су активности које су се односиле на образовање и међусобно образовање учесника; приближавање тржишту и медијима.

Такође су наведени примери активизма старијих, као када се за време ванредног стања због пандемије корона вирусом одмах отпочело са онлајн наставом а неопходну помоћ у савладавању градива ученицима пружала је професорка математике у пензији, која је држала онлајн додатне часове деци. Када су на старим кућама у Београду уређивали фасаде, дуго нису могли да нађу мајсторе који то знају да ураде на начин како се некада радило. Обучио их је човек од 90 година, тако да сада више мајстора познаје ту технику.

Мост разумевања – међугенерацјска солидарност, Дијана Пуделка, Пивнице, 2021

Посебно је исказан проблем средње генерације и степен неразумевања између младих и њихових родитеља, који најчешће због недостатка времена или због разних брига и послова, недовољно пажње посвећују деци, њиховим потребама и жељама, што доводи до конкретних проблема у породицама, али и шире.

Учесници дискусија су оценили да се применом доживотног приступа образовању и раду може решити питање разноликости запослених, јер је сваки запослени другачији. Нису сви изложени истим ризицима на исти начин и постоје одређене групе запослених које се суочавају са повећаним ризицима. Фактори као што су пол, физичко стање, статус или порекло, као и године, могу допринети повећању ризика. Ови ризици се могу решити током целог радног века прилагођавањем посла индивидуалним потребама, стварајући тако безбедно и здраво радно окружење за све.

Учесници дебата у Пољској су пренели своја искуства у вези са избором образовања и радног места, као и страхове у вези са динамичним мењањем тржишта рада и неуспехом образовања да се прилагоди овим променама. Млади и старији су заједно развили план за савршено радно место које би у потпуности искористило потенцијале свих старосних група. Испоставило се да су главне карактеристике радног простора за обе генерације међусобно поверење, могућност заједничког одлучивања о изгледу радног простора, четвородневна радна недеља, радно време засновано на задацима, отвореност и ослањање на различита искуства.

Закључци и препоруке

Након реализованих дебата, сачињени су записници који су садржавали излагања учесница/ка различитих генерација у свим земљама, сагледани су изнети ставови на задате теме (*Вештачка интелигенција; Медији и утицај медија на међугенерациску солидарност; Едукација/Образовање и Запошљавање и радно окружење*), на основу чега су изведени заједнички закључци и дате препоруке за унапређење јавних политика које ће уважавати ставове свих генерација и, истовремено, подстицати међугенерациски дијалог и сарадњу на добробит целог друштва.

Током дијалога су изношени бројни предлози за повезивање младих и старијих и јачање међугенерациске солидарности у заједници, попут: подршке заједничким активностима; организовања културно-забавних или спортских програма у који ће бити укључени и млади и старији; организовање трансфера различитих знања између младих и старијих - вештине младих потребне су старијима, посебно у савладавању нових технологија и комуникација, док је знање старијих у низу области потребно младима; спровођење кампање у медијима која промовише међугенерациску солидарности; скупови попут трибина одржаних у оквиру самог пројекта; различите акције у заједници – обилазак старијих у установама, дружење, доласци старијих у школе и сл.

Дате препоруке имају општи карактер и могу бити примењене у свим земљама учесницама пројекта **Оснаживање међугенерациских веза** с тим што се карактеристике појединих земаља могу манифестовати кроз даљи рад на тему међугенерациске сарадње у свакој од земаља.

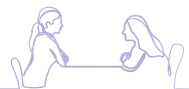

Мост разумевања – међугенерацјска солидарност, Андреа Лешевић VI/3, Краљево, 2018

ПРЕПОРУКЕ:

- ✓ Приликом креирања јавних политика водити рачуна и инкорпорирати међугенерациску сарадњу, посебно у области социјалне и здравствене заштите, образовања и обука, рада и запошљавања, културе и информисања, омладине и спорта, пословног окружења и др. Приликом креирања политика посветити пажњу статистичким показатељима и подацима из релевантних истраживања уз сагледавање реалних ефеката на грађане и локалне заједнице;
- ✓ Едуковати и информисати породице, нарочито оне које имају старије чланове о солидарности и суживоту, као и старије особе у погледу односа према младима и прихватања процеса старења, уз промоцију толерантних односа у породици и друштву и уважавање потреба и положаја свих генерација;
- ✓ Подстицати волонтеризам свих генерација у спровођењу различитих активности, како би се утицало на повећање социјалне интеракције, укљученост и младих и старијих, радно ангажовање, упознавање и сарадња међу генерацијама;
- ✓ У области образовања спроводити програме за децу у циљу неговања вредности које промовишу културу толеранције, разумевања и уважавања различитости, међугенерациске солидарности и недискриминације. Кроз школске програме подстицати усвајање вредности равноправности и толеранције, уз отклањање бројних уврежених стереотипа и предрасуда о различитим друштвеним групама и друштвеним појавама;
- ✓ У школске активности укључити дружења међу генерацијама, како са старијима тако и са представницима средње генерације, на којима се могу сучелити ставови и пренети различита искуства (позивати професоре из пензије, родитеље, баке и деке, домове за старе и сл.);
- ✓ Промовисати целоживотно учење и укључивање што већег броја старијих у различите, прилагођене програме, у складу са њиховим могућностима и жељама;
- ✓ Организовати обуке из области информационо-комуникационих технологија, где би млади пружали прилагођене

обуке старијима, на приступачним и лако доступним местима;

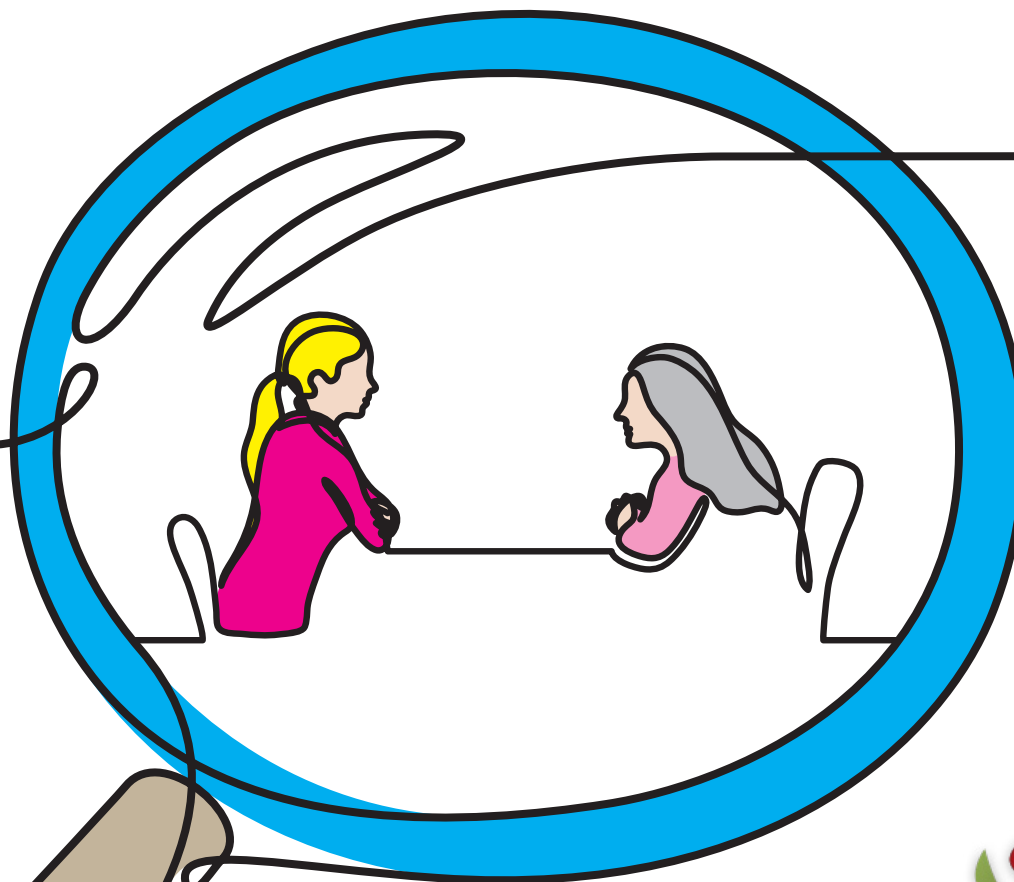
- ✓ Користити предности ВИ и модерне технологије у циљу унапређења квалитета живота, вршити едукације свих генерација о опасностима и нежељеним последицама, као и зависности од уређаја;
- ✓ Подстицати организовање менторства и активности размене знања и искустава између старијих и млађих након завршетка школовања, укључивањем школа и универзитета, као и послодаваца у ове активности;
- ✓ Активно радити на медијском подстицању међугенерациске солидарности и породичних вредности ради стварања окружења у којем преовладава схватање да солидарност доприноси како положају појединца без обзира на животну доб, тако и свеукупном друштвеном развоју;
- ✓ Посебно медијски активно промовисати примере добре праксе у вези међугенерациске солидарности у свим областима и на свим нивоима, уз истовремени рад на уклањању медијских садржаја који садрже говор мржње, дискриминаторне ставове и увредљиво извештавање о припадницима различитих генерација;
- ✓ Реализовати кампање за сузбијање стереотипа и предрасуда о различитим генерацијама, способностима, потребама и правима свих генерација, као и промоцију међугенерациске солидарности;
- ✓ Организовати награђивање и промоцију примера добре праксе који садрже примере међугенерациске солидарности и разбијања предрасуда о капацитетима различитих генерација;
- ✓ Креирати културне, спортске и друге садржаје, попут трибина и дебата који укључују представнике свих генерација и подстицати њихово дружење и комуникацију;
- ✓ Подстицати активности које спроводе организације цивилног друштва, а које подразумевају рад на инклузији старијих, као и међугенерациској солидарности укључивањем представника свих генерација у различите активности.

DEBATE ANALYSIS - INTERGENERATIONAL DIALOGUE
FROM THE PROJECT

Empowering inter-generational connections

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

**Debate analysis - Intergenerational dialogue from the project
“Empowering inter-generational connections”
Conclusions and Recommendations**

Publisher:

Center for support and inclusion Help net

On behalf of publisher:

Gordana Milovanovic

Authors:

Tatjana Prijic and Vladimir Jovanovic

Design:

Ivana Dakic

Belgrade, May 2022

-
- **Visegrad Fund**
-
-

The project is co-financed by the Governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe.

1. Introduction

The project ***“Empowering inter-generational connections”*** conducted in partnership between the Center for Support and Inclusion Help Net, The European Grupation for Territorial Cooperation Tritia, Poland, The Horelica Center for Social Work from Slovakia and the TRIANON Association from the Czech Republic. The project is supported by the International Visegrad Fund. The aim of the project is to contribute to the participation of the population of older and young citizens in areas that concern them, to enable the rapprochement of generations through dialogue as an important method in a democratic society, and to creatively contribute to connecting generations - through innovative forms of art. manifestations - performance.

The project partners were selected on the basis of previous successful cooperation between Help Net and organizations that have had a partnership role in previous projects, such as the project Improving Intergenerational Dialogue, which was implemented in 2019 to encourage mutual cooperation, understanding and coexistence of generations.

The project ***“Empowering inter-generational connections”*** is being implemented in the period from February 1, 2022 to October 3, 2022. The idea of the project is to enable the voice of young and old to be heard, which will serve as a basis for the process of public advocacy towards decision makers in the direction of realizing the conclusions that different generations have reached together on appropriate topics. Also, this project creatively contributes to connecting generations - through an innovative form of artistic manifestation - performance.

Project activities involving dialogue (four debates in four different countries each) aim to connect young people and older people more through several aspects:

- democratic aspect through the participation of representatives of different generations in the dialogue, which can have an impact on society as a whole by respecting the principle of “no one left out” in the process of creating public policies;
- emotional - social aspect through the establishment and development of relationships between young and old;
- cognitive aspect through improving the understanding of young and old about the attitudes of other generations, learning and adopting forms of communication that are not close to them on a daily basis.

The debates were held with the aim of contributing to the participation of the population of older and young citizens in the areas that concern them, but also to bring generations closer to each other through dialogue as an important method in a democratic society. Topics of debate were: 1) ***Artificial intelligence***; 2) ***Education***; 3) ***Employment and work environment***; 4) ***Media and the influence of the media on intergenerational solidarity***.

These dialogues discussed: How each generation feels and thinks, how to change this image, what activities we can start in our community or on a wider level, because improving the position of all generations implies intergenerational dialogue and exchange of knowledge, experiences, skills and abilities between young people and older generations, which has proven to be productive and good from experience.

After each debate held in Poland, Slovakia, the Czech Republic and Serbia, conclusions were made which served to make this comparative analysis and review the final comprehensive conclusions, which will be one of the basic “tools” for advocacy for improving public policies in the field of social protection and intergenerational solidarity in the countries participating in this project.

2.

Intergenerational solidarity and cooperation

In recent years, various changes have taken place in modern society - from demographic, climate to economic to digital transformation. These changes are present at the global, regional and national levels, and affect families and individuals and require them to be recognized through appropriate public policies and the strengthening of intergenerational ties. When it comes to demographic changes, the world is facing demographic aging, i.e. an increase in the number of elderly citizens with a constant decrease in the youth population.

The aging process of the population is a consequence of the decreasing share of the young population (0–14 years) in the total population. According to the United Nations, the number of people over the age of 60 exceeded the number of children under the age of 5 in 2000, and it is estimated that in 2050 the number of people over the age of 60 will exceed the number of children under the age of 15.

The pressure of such demographic trends is mostly reflected in the dependence coefficient of the old population (number of people aged 65 and over per 100 people aged 15 to 64). According to estimates in 2018, in the Republic of Serbia, the dependence coefficient of the old population is 30.8. In the period 2002–2018, the share of persons under 15 years of age decreased from 16.1% to 14.3%, while at the same time the share of people aged (65 and over) increased from 16.6% to 20.2%. Such trends also affect the decrease in the share of the working age population (15–64) in the total population, from 67.3% (2002) to 65.5% (2018). In the same time interval, the average age of the population increased by three years, from 40.2

to 43.2 years. The increase in the number of the elderly is also influenced by the extension of life expectancy, which for the total population is 3.3 years, from 72.3 years in 2002 to 75.6 years in 2018.

The estimated number of inhabitants in the Republic of Serbia in 2020 is 6,899,126, 51.3% are women and 48.7% are men. The trend of depopulation has continued, which means that the population growth rate, compared to the previous year, is negative and amounts to -6.7 %.

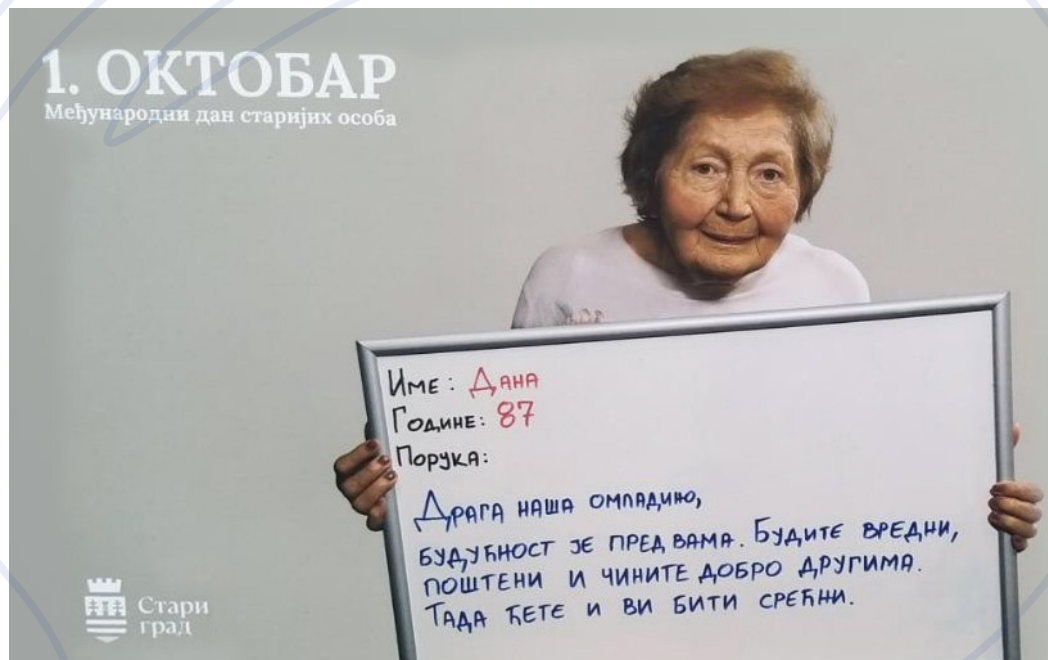
From these data, it unequivocally follows that Serbia, like most other European countries, belongs to the demographically old countries. Aging is an inevitable process that affects all generations, regardless of the fact that the attitude towards aging changes over the years of life. The way of behaving towards senior citizens and creating appropriate opportunities for the satisfaction of all rights in full, enable not only the realization of equality of senior citizens, but of all generations, having in mind the aging process.

The topic of intergenerational solidarity is not mentioned often enough in the professional and general public. This topic is in focus mostly on the occasion of appropriate dates, sporadically in the context of insufficiently used opportunities to be in solidarity and inclusive, and most often as a problem with concrete examples from everyday life about intergenerational disrespect and misunderstanding.

When it comes to the elderly, the most common narrative in the public is reduced to statistical data with individual cases of the problems of the oldest citizens such as poverty, loneliness, violence and the like. Older citizens themselves often adopt negative attitudes about themselves, accept prevailing social norms and take on the role of inactive, passive and dependent people. The image in the media also contributes to such stereotypes, often portraying the elderly as sick, dependent and expensive for society. There are rare cases in which the elderly are portrayed as active, creative, smiling and independent.

On the other hand, young people are often criticized for not being responsible enough, for depending on their parents for too long, for their values not being right, for being passive in relation to social events, turned to the Internet and virtual reality.

From the exhibition International Day of Older Persons, Belgrade, 2021

And among them is the middle generation, which is expected to solve all worries and problems, earn money, understand and accept everything with as few objections as possible.

It is these and other problems that affect different generations that indicate that understanding and intergenerational cooperation are necessary in order for everyone to be better, in order to understand each other and thus contribute to progress. Do we have anything to offer each other? Having in mind the mentioned demographic picture, but also the sustainability of the pension system and the health and social protection system, the perspectives of young people in the future and their position, the diversity of attitudes and thinking of young and older generations, the society needs to ask questions: to support and

understand each other intergenerationally, why do intergenerational misunderstandings and conflicts occur, how do we learn mutual respect and appreciation and why is it important to understand and support each other?

One of the ways to achieve intergenerational cooperation are campaigns to combat stereotypes and prejudices about different generations, abilities, needs and rights of all generations, as well as the promotion of intergenerational solidarity with the promotion of examples of good practice and family values.

Solidarity between generations should be a key feature of social, health and economic policies (HelpAge International, 2014).

3.

Held Debates-Intergenerational Dialogues

Within the project ***Strengthening Intergenerational Relations***, project activities included the implementation of intergenerational dialogue (four debates in four different countries) with the aim of connecting young and old more, to contribute to the participation of the population of older and young citizens in their areas. but also to bring different generations closer together through dialogue as an important method in a democratic society.

Topics in the intergenerational debates were:

- 1) Artificial intelligence;**
- 2) Media and the influence of the media on intergenerational solidarity;**
- 3) Education;**
- 4) Employment and work environment**

Intergenerational debates on these topics were held in all countries participating in the project - Poland, the Czech Republic, Serbia and Slovakia. Representatives of younger and older generations participated in all dialogues, but also representatives of the so-called “Middle” generation, actively expressed their opinion and participated in discussions that were very lively and dynamic.

The main goal of the debates is to look at the views of different generations on given topics, compare the views of different generations, draw common conclusions and make recommendations for improving policies in each area.

Below is a brief overview of all debates on topics, highlighting what was the common position of participants in all countries and at the same time what are the main differences by country, and at the end of the text are conclusions and recommendations for future action in terms of advocacy policies aimed at intergenerational solidarity and cooperation.

Photographs from debates held in Serbia

Photographs from debates held in the Czech Republic

Photographs from debates held in Slovakia

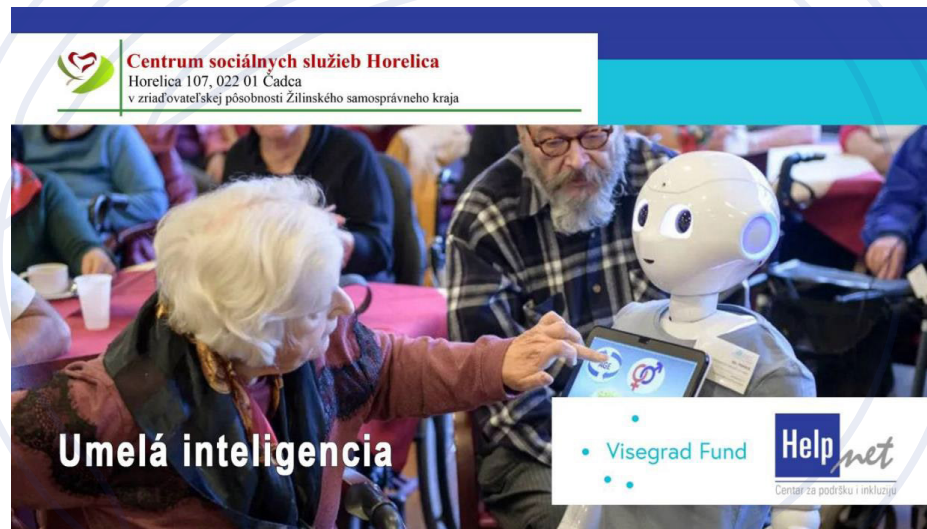
Photographs from debates held in Poland

3.1. DEBATE ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE

The topic of the first debate in all countries was artificial intelligence (AI), ie technology that is improving itself (self-learning), the more it is given, the more it learns and is therefore able to copy. The participants in the debate were very interested in all countries and immediately showed great interest in the topic. Examples of virtual reality (VR) technology are given - people around the world have now come to the conclusion that exposure to virtual reality has an impact in real reality, which can have both positive and negative effects.

What all four countries have in common is that the participants expressed fears about the unpredictability of the development of artificial intelligence and the uncertainty in which direction it will take us, as we are already witnessing some negative examples (e.g. drones, drones, etc.).

At the very beginning of the debate in Serbia, several interesting facts about VI and its rapid development were pointed out. Thus, in 1950, the first computer was made, in the 80's, computers began to solve problems, and in 1997, the computer defeated man in chess for the first time.

Both younger and older participants in the debate agreed that the negative sides of artificial intelligence are quite dominant and pointed out that although artificial intelligence can learn what to do and has great capacity, it cannot learn / copy emotions, at least not yet. Artificial intelligence works on the principle of input / output, it has no consciousness. Emotions are

an important element of every person's life, we can't do without emotions, we don't feel good, no matter what generation it is. This is the basic weakness of AI and at the same time the advantage of direct contact between people. The advantages of AI, which can be used to improve the quality of people's daily lives, were also highlighted.

It was pointed out at the debates that older citizens use ICT devices less often, do not know them well enough and do not trust them. Participants concluded that the Covid-19 pandemic to some extent forced older people to use technology more, primarily so that they could communicate with their family and friends, which is certainly an advantage of AI.

On the other hand, an example is given of young people today who spend a lot of their time on social networks and lose touch with emotions. Young people spend more time in the online virtual world than outside, in reality, with their friends. The young people themselves agreed with this statement, stating that they also feel better when they have more direct contacts, primarily with their peers, that too much time spent in the virtual world can lead to anxiety and depression, and even addiction.

In Serbia, Slovakia and Poland, the same positive aspects of AI-artificial intelligence are highlighted, and that is its use in medicine through devices that monitor health, have the ability to detect serious diseases early, monitor heart rate, etc.

In Slovakia, the future use of robots in physiotherapy for faster rehabilitation is especially emphasized, especially in elderly patients.

Most of the participants in the debates emphasized that different generations are united by communication. Intergenerational cooperation is very important, it creates a connection between young and old, older people rejuvenate while young people teach them about technology, and young people on the other hand learn from older people and develop empathy. In this sense, it was concluded that everything is important and that attention should be paid to the modernization and use of AI in everyday life by all generations, using the advantages it offers (especially speed, communication, information, etc.) but that direct contact can not be neglected.

In Serbia, it was concluded that technology will further deepen existing inequalities, the poor will become even poorer, and the rich will become even richer, which is already the case.

3.2. DEBATE ON MEDIA AND THEIR IMPACT ON INTERGENERATIONAL SOLIDARITY

The media shapes our reality and dictates what people will think and talk about.

In Serbia and Slovakia, the participants agreed that the media have great power and that they negatively show the older population, as well as the younger one, and thus deepen ageism.

(Ageism is a type of discrimination concerning prejudice against people based on their age. Similar to racism or sexism, ageism survives, among other things, because there are negative stereotypes about people of different ages).

Посебни извештаји Повереника за заштиту равноправности

Older people are portrayed in the media as weak, someone who is a burden to society, while young people are portrayed as irresponsible, lazy, fickle, etc. Older people themselves often adopt negative attitudes about themselves, accept prevailing social norms and take on the role of inactive, passive and dependent people. The media image greatly contributes to such stereotypes, where the elderly are often portrayed as sick, dependent and expensive for society. There are rare cases in which the elderly are portrayed as active, creative, smiling and independent.

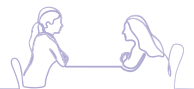
Participants in all countries agreed that it is very difficult to recognize what is true information in a sea of false information and inaccurate news - fake news.

In the Czech Republic, Slovakia and Serbia, participants came to the same conclusion, and that is that our upbringing and socialization, outlook on life and personal experiences play an important role in the way we view the world and the people around us. We live in a commercialized and media society where television programs, commercials, movies, series, magazines, and even music affect the way we view the world around us, including our view of aging.

Participants stated that the media rarely show examples of good practice, with an emphasis on populist and sensationalist headlines that aim to attract attention or provide enough participants for specific advertisements, products and the like. The media deepens existing stereotype.

Younger participants from all four countries pointed out in the discussion that in recent years the mass media have had a very negative impact on society's attitudes towards aging and the elderly. The media mostly portrays and glorifies young beautiful women and young men with perfect figures, while older people are very often portrayed in a context that is negative or that should provoke pity.

One of the ways to achieve intergenerational cooperation are campaigns to combat stereotypes and prejudices about different generations, abilities, needs and rights of all generations, as well as the promotion of intergenerational solidarity with the promotion of examples of good practice and family values. Public media services and other media to pay more attention to

educational content that deals with the disintegration of negative social attitudes, intergenerational solidarity should be much more presented in the media, as well as examples of good practice, mutual understanding, tolerance, equality ...

Pay special attention to media responsible reporting without discrimination and control over the publication of media content that may be discriminatory, especially for the elderly.

3.3. DEBATE ON EDUCATION

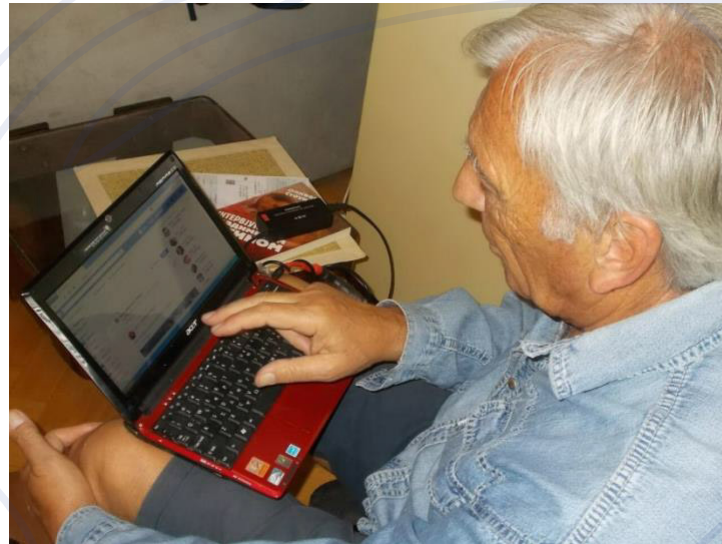
It was stated in the debates that education is one of the key systems for the whole life, because it provides knowledge and capacities for inclusion in all social flows, by adopting different contents depending on the age and needs of the individual. Education is a process in which society transfers the accumulated knowledge, skills and values from generation to generation, important for all generations, because it is not possible to follow the development of society and participate in it if we are not constantly educated.

Participants from Serbia and Poland pointed out and came to the same conclusion that the formal education they receive in schools does not prepare them for the challenges they face when they start looking for a job. Formal education is insufficient to be competitive in the labor market. Participants from both countries agreed on the need to radically change formal education systems, and also emphasized the importance of non-formal education and retraining, which can help them find work more easily later.

The debate in Serbia also mentioned problems related to the availability of psychological support for young people and the protection of their mental health, which is little talked about. It is also stated that all activities outside of regular schooling are paid for, which is almost inaccessible to parents, so children are often deprived, especially when it comes to sports, as necessary for proper growth.

Participants from Slovakia and the Czech Republic agreed that through intergenerational learning, people of all ages can learn together and each of them can gain a new perspective and a different perspective. Intergenerational learning contributes to the socialization of young people and focuses on relationships that strengthen trust and create social cohesion between different generations.

The bridge of understanding- Intergenerational Solidarity, Julijana Iric, 2017, Uzice⁴

Some of the conclusions of the debates referred to the fact that non-formal education, organized outside the framework of formal educational institutions, attended by people of different ages, levels of education and experience, through various trainings, educations, workshops and the like. it would be possible to monitor modern trends in various fields, especially when it comes to senior citizens, especially in connection with the use of modern technologies. It was pointed out that education is a lifelong process and is increasingly needed with the rapid development of science.

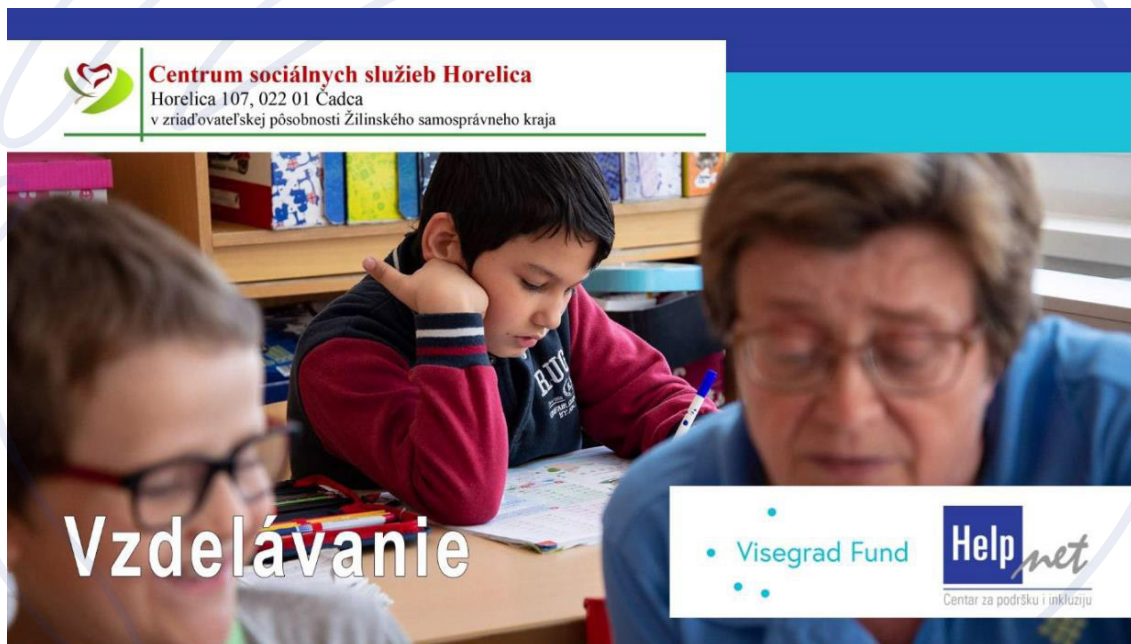
⁴ Since 2016, the Commissioner for the Protection of Equality has been organizing an annual competition for the best literary, artistic work and photography "The bridge of understanding – intergenerational solidarity" for pupils from higher grades of elementary schools in Republic of Serbia. The participants give different perspectives of intergenerational solidarity on artistic way. In this record, works from several competitions were used.

Both younger and older participants agreed that the Covid-19 pandemic showed that intergenerational relations are more important than ever.

The digital involvement of senior citizens has great potential for the transgenerational use of knowledge and experience of all generations and thus the impact on economic development. We often witness the use of old crafts presented and sold on various digital platforms in a very creative way, which is a great potential for economic development (examples are healthy food, old recipes, old crafts, ethno villages in a healthy environment, etc.).

Also, attention is paid to informal education, which is also a lifelong process, and includes all the attitudes, skills, values and knowledge we acquire through everyday experience and educational impact of the environment, mass media, family and business environment.

Centrum sociálnych služieb Horelica
Horelica 107, 022 01 Čadca
v zriaďovateľskej pôsobnosti Žilinského samosprávneho kraja

Vzdelávanie

• Visegrad Fund **Help net**
Centar za podršku i inkluziju

The conclusions of the discussion in all countries suggest that young people should learn how to learn - how to learn and how to have a positive attitude towards education. They should want to be educated, and not to create resistance from a young age due to poor education, and that later makes it a problem for them in further education, and thus in future employment.

During the debate in Serbia, participants came up with the idea of potential future activities, some of which are:

- the establishment of the Intergenerational Council, which would include representatives of all generations, which would open such topics and discuss from the point of view of the problems of individuals and draw conclusions that would include the experience of the elderly;
- visits to certain institutions (eg for the treatment of addiction) so that young people can see the consequences of some risky behaviors in direct contact because they do not receive adequate information from their parents or learn in schools.

3.4. DEBATE ON EMPLOYMENT AND WORKING ENVIRONMENT

The field of work and employment is an area of social life that is crucial for personal development and family and for the progress of society as a whole.

Participants in Serbia and Slovakia pointed out that the official retirement age is constantly increasing, so it is likely that employees will not only have to work longer, but will be exposed to risks at work longer, but will also face the world. work that is changing rapidly.

In the discussion, participants from both countries pointed out that, in fact, employees aged 46 to 64 represent not only great value to any potential employer, but also have the opportunity to enrich and balance the skills of their younger colleagues.

Participants from Serbia and Slovakia pointed out in the discussion that youth unemployment is a social problem and that graduates are in trouble and are in an unenviable position when they leave school and want to start working, and face the problem of unemployment en masse. Most employers in Slovakia and Serbia are looking for employees with many years of experience, but this puts young people who have just finished their studies in a very difficult position and a vicious circle where they cannot get a job because they have no experience and no experience because they cannot find a job. they never worked.

Young people stated that they choose schools that will teach and thus future occupations, they stated that they are primarily guided by affinities and think less about the needs of the labor market, because those needs are highly variable and in modern conditions it is impossible to acquire knowledge and work for longer. time period. Examples are IT professions that did not exist until 20-30 years ago, and their working life should last 40 years.

Debates were also held on the topic of whether people should automatically stop all work activities when they retire? How does it affect a person, does he feel difficult or less valuable? Do our seniors work?

Some examples are given, such as the project “Workshop of the Invisible” in Belgrade, which was aimed at activation, psychosocial support, education and economic empowerment of the elderly through work in the sales and workshop space and creating handmade decorative and art objects. The space was promoted and became recognizable as a place for socializing older people who are creative, skilled and willing to work, and activities related to education and mutual education of participants were held; approaching the market and the media.

Examples of elder activism are also mentioned, such as when online classes were immediately started during the state of emergency due to the corona virus pandemic, and the necessary help in mastering the material was provided by a retired math teacher who taught children extra classes online. When they were decorating the facades of old houses in Belgrade, for a long time they could not find masters who know how to do it the way it used to be done. They were trained by a 90-year-old man, now more masters know the technique.

The bridge of understanding- Intergenerational Solidarity, Dijana Pudelka, Pivnice, 2021

The problem of the middle generation and the degree of misunderstanding between young people and their parents, who either due to lack of time or various worries and jobs, pay insufficient attention to children, their needs and desires, which leads to specific problems in families and beyond.

Participants in the discussions assessed that the application of a lifelong approach can solve the issue of employee diversity because each employee is different. Not everyone is exposed to the same risks in the same way and there are certain groups of employees who face increased risks. Factors such as gender, physical condition, status or origin, as well as age, can contribute to increased risk. These risks can be addressed throughout the working life by adapting the work to individual needs, thus creating a safe and healthy work environment for all.

Participants in the debate in Poland shared their experiences regarding the choice of education and jobs, as well as fears about the dynamic change of the labor market and the failure of education to adapt to these changes. Young and old together developed a plan for the perfect job that would fully exploit the potential of all age groups.

It turned out that the main characteristics of the workspace for both generations are mutual trust, the ability to jointly decide on the layout of the workspace, a four-day work week, task-based working hours, openness and reliance on different experiences.

Conclusions and Recommendations

After the debates, minutes were made which contained presentations of participants of different generations in all countries, views were presented on given topics (Artificial Intelligence; Media and the influence of the media on intergenerational solidarity; Education / Education and Employment and work environment), on based on which common conclusions were drawn and recommendations were given for the improvement of public policies that will respect the views of all generations and at the same time encourage intergenerational dialogue and cooperation for the benefit of society as a whole.

During the dialogue, numerous proposals were made to connect young and old and strengthen intergenerational solidarity in the community, such as: support for joint activities; organizing cultural, entertainment or sports programs that will include young and old; organizing the transfer of different knowledge between young and old - the skills of young people are needed by older people, especially in mastering new technologies and communications, while the knowledge of older people in a number of areas is needed by young people; conducting a media campaign promoting intergenerational solidarity; gatherings such as forums held within the project itself; various actions in the community - visiting the elderly in institutions, socializing, the arrival of the elderly in schools, etc.

The given recommendations have a general character and can be applied in all countries participating in the project Strengthening intergenerational ties, with the characteristics of individual countries being manifested through further work on intergenerational cooperation in each of the countries.

The bridge of understanding- Intergenerational Solidarity, Andrea Lesevic, grade 7, Kraljevo, 2018

RECOMMENDATIONS:

- ✓ When creating public policies, take into account and incorporate intergenerational cooperation, especially in the field of social and health care, education and training, work and employment, culture and information, youth and sports, business environment, etc. When creating policies, pay attention to statistical indicators and data from relevant research, taking into account the real effects on citizens and local communities;
- ✓ Educate and inform families in particular that have older members about solidarity and coexistence, as well as older people in terms of attitudes towards young people and acceptance of the aging process, while promoting tolerant relationships in family and society and respecting the needs and positions of all generations;
- ✓ Encourage volunteerism of all generations in the implementation of various activities in order to influence the increase of social interaction, inclusion of both young and old, work engagement, acquaintance and cooperation between generations;
- ✓ In the field of education, implement programs for children in order to nurture values that promote a culture of tolerance, understanding and respect for diversity, intergenerational solidarity and non-discrimination. Encourage the adoption of the values of equality and tolerance through school programs, while eliminating numerous ingrained stereotypes and prejudices about different social groups and social phenomena;
- ✓ Include gatherings between generations in school activities, both with the elderly and with the representatives of the middle generation, where attitudes can be confronted and different experiences can be transferred, inviting retired teachers, parents, grandparents, nursing homes, etc .
- ✓ Promote lifelong learning and the inclusion of as many older people as possible in different, tailored programs in accordance with their abilities and desires
- ✓ Organize trainings in the field of information and communication technologies, where young people would provide tailored trainings to the elderly, in accessible and easily accessible places;

- ✓ Use the advantages of AI and modern technology in order to improve the quality of life, provide education to all generations about the dangers and side effects, as well as dependence on the device;
- ✓ Encourage the organization of mentoring and activities for the exchange of knowledge and experiences between older and younger after graduation, involving schools and universities, as well as employers in these activities;
- ✓ Actively work on media encouragement of intergenerational solidarity and family values in order to create an environment in which the prevailing understanding is that solidarity contributes to the position of the individual regardless of age, as well as to overall social development;
- ✓ Actively promote examples of good practice in the media in relation to intergenerational solidarity in all areas and at all levels, while working to remove media content that contains hate speech, discriminatory attitudes and offensive reporting on members of different generations.
- ✓ Implement campaigns to combat stereotypes and prejudices about different generations, abilities, needs and rights of all generations, as well as the promotion of intergenerational solidarity;
- ✓ Create cultural, sports and other contents, such as tribunes and debates that include representatives of all generations and encourage their socializing and communication;
- ✓ Encourage activities carried out by civil society organizations, which include work on the inclusion of the elderly, as well as intergenerational solidarity by involving representatives of all generations in various activities.

